
Politička teorija u Srbiji: standardi i samorefleksija

ĐORĐE PAVIĆEVIĆ*

Sažetak

U tekstu se razmatra stanje političke teorije u Srbiji u odnosu na postignuti nivo samorefleksije i profesionalizacije.** Politička teorija se razvija kao poseban način istraživanja politike koji, pored toga što odbija da se disciplinuje, ima svoje profesionalne standarde argumentacije, pristupe, teorije, junake, mada ne i ujednačenu metodološku obuku i profesionalni trening. To je pluralizovano polje istraživanja koje teži da odbaci delegitimišuće i samopozicionirajuće prakse čiji je cilj da presuđuju, isključuju ili etiketiraju i razvija standarde opravdanja i kritike. U drugom delu teksta se tvrdi da je politička teorija u Srbiji daleko od dostizanja ovih standarda. Nije reč o nedostatku radova iz oblasti, nego o nedostatku samorefleksije postignutog. Postoje dva razloga ovakvog stanja. Prvi je dosta nesrećna istorija discipline koja se razvijala najpre u ideološkom okruženju marksizma koji je ostavljao malo prostora za teoriju, a zatim kroz politički nered i sukobe devedesetih godina koji su ohrabrivali delegitimišuće prakse i samopozicioniranje, pre nego kritiku i samorefleksiju. Drugi razlog je neadekvatna institucionalizacija političke nauke i društvenih nauka uopšte, koja naizgled ostavlja dosta prostora za političku teoriju, ali ne ostavlja dovoljno prostora za profesionalnu samoidentifikaciju.

Ključne reči: politička teorija, nauka, disciplina, profesionalizacija, standardi, samorefleksija, delegitimizacija

Pod imenom politička teorija krije se mnoštvo sadržaja i pristupa, koji se pod različitim naslovima izučavaju i predaju na univerzitetima i naučnim ustanovama širom sveta. Malo je onih koji ne prihvataju legitimnost pluralizma pristupa i teorija u ovoj oblasti. Pri tome se misli na raznolikost “tradicija, pristupa i stilova ujedinjenih oko pokušaja da se teoretizuju, kritikuju i dijagnostikuju norme, pravila i orga-

* *Đorđe Pavićević*, docent na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Beogradu na predmetima Savremena politička teorija, Kultura ljudskih prava i Teorije pravde.

** Šira verzija izlaganja na Hrvatskim politološkim razgovorima, održanim u Opatiji 2. listopada 2008. na temu “Politička teorija u zemljama bivše Jugoslavije”.

nizacija političkog delovanja, sada i u prošlosti, kod nas i drugde” (Dryzek, Honig, Phillips, 2006: 5). Priznavanje legitimnosti bavljenja političkom teorijom, često iz nesamerljivih i neuporedivih perspektiva, ne znači i priznanje da je svaka od ovih perspektiva podjednako u pravu, niti da pretpostavlja “sve ide” metodologiju. Ona samo isključuje nestručne standarde delegitimacije i dopušta da se među zajedničkom profesionalaca (i šire) razmotre argumenti i istraživački programi svake od njih i kroz fer argumentaciju pridobiju pristalice ili opovrgnu oponenti. Naravno, ovakav pluralizam ne dopušta strogu disciplinovanost političke teorije koja podrazumeva jedinstvenu metodološku obuku ili profesionalni trening koji kvalifikuje nekoga da se priključi zajednici profesionalaca. U ovom smislu se politička teorija samo uslovno može nazvati disciplinom. Ali bez obzira na odsustvo jedinstvenog treninga, ona ima svoju tradiciju, junake, velika dela, krug problema i, najčešće, rigorozne standarde argumentacije.

Nedovoljna disciplinovanost ove oblasti ne znači da politička teorija ima problem sa identitetom ili sa profesionalnim standardima. Postoji relativno stabilno i priznato jezgro savremenih junaka i njihovih dela čije poznavanje je zajedničko jezgro znanja za profesionalce (npr. John Rawls, Jürgen Habermas, Michael Foucault, Hannah Arendt, Carl Schmitt). Postoje takođe i unutrašnje linije razgraničenja vezane za skup političkih teorija (liberalizam, komunitarizam, feminizam, republikanizam, diskurs teorija, teorije demokratije, postmoderna teorija, multikulturalizam itd.) i za konkurentne normativne pristupe (pozitivizam i postpozitivizam, racionalni izbor, normativna teorija, kritička teorija, istorijski pristup, institucionalizam, pluralizam), kao i sve veća otvorenost za nove pristupe koji dolaze iz nezapadnih tradicija. Slične liste mogu se napraviti i kada je reč o skupu problema koji su u jezgru “discipline” ili o standardima argumentacije. Štaviše, nije teško nabrojati neke od problema koji predstavljaju nove izazove koji će, pored liste postojećih o kojima se dugo raspravlja, verovatno dugo stajati na agendi političkih teoretičara i za koje se već traži odgovarajući konceptualni okvir i artikulacija. Pomenuću neke od njih: problem nastajanja novih političkih struktura (npr. Evropska unija), nastanak novih država, nove tehnologije, planetarni ekološki problemi, globalna oskudica i redistribucija resursa itd.

Ukoliko upotrebimo Quineovsko razlikovanje,¹ koje je počev od Rawlsa postalo drago mnogim političkim teoretičarima, između pojma (koncepta) i njegovog

¹ Mnoge je inspirisalo Quineovo pobijanje razlikovanja analitičkih i sintetičkih sudova iz slavnog teksta *Dve dogme empirizma* (1953) u kome on razlikuje centar i periferiju značenja pojma. Grubo rečeno, značenje pojmova se može uporediti sa nekom vrstom mreže koja je uvek stabilnija i teže promenljiva u centru, a nestabilna na periferiji. Rawls koristi ovo razlikovanje i pravi razlikovanje između pojma (*concept*) koji upućuje na tvrdo značenje pojmova u centru i njegovog shvatanja (*conception*) kojim se značenje pojma razrađuje i proteže na posebne slučajeve. U cen-

shvatanja (konceptije), možemo reći da postoji jedan pojam, ali više različitih shvatanja političke teorije.

Identitetski problem koji muči predstavnike savremene političke teorije je druge prirode i proizilazi iz prinude institucionalizacije. Sadržaji koji spadaju u korpus političke teorije izučavaju se u različitim institucionalnim okruženjima, na različite načine i pod različitim imenima. Izučavanje političke teorije unutar različitih okruženja otvorilo je novo pitanje: da li politička teorija smisao svog postojanja crpi iz šireg akademskog okruženja u kome se izučava ili iz autonomne tradicije i posebnog mesta u sistemu znanja? Dakle, pitanje je da li se uopšte i po čemu razlikuju sadržaji političke teorije koji se izučavaju i predaju na fakultetima (odeljenjima) za političku nauku, filozofiju, sociologiju, pravo ili ekonomiju? Štaviše, da li su to iste discipline? U ovom pogledu je naučna zajednica podeljena. Za jedne je ime političke teorije rezervisano za poddisciplinu nauke o politici,² za druge, to je skupno ime za različite poddiscipline koje se izučavaju u različitim okruženjima, a za treće radi se samo o pluralizmu pristupa koji proizilazi iz “unutrašnje rascepljenosti političkog sveta u kome živimo i svih izazova i obećanja koja on sa sobom nosi”. Treba primetiti odsustvo imperijalnih ambicija političke teorije. Teoretičari se sada dele na profesionalce unutar discipline i profesionalce prema vlastitim standardima.

Dobra ilustracija ovoga je nedavno objavljivanje dva reprezentativna priručnika za izučavanje političke teorije koji polaze od različitog samorazumevanja “discipline”.³ Za urednike oksfordskog priručnika, politička teorija je, doduše ne sasvim prilagođeno, dete političke nauke ili, kako je oni nazivaju, “srećno nedisciplinovana disciplina”. To je poddisciplina nauke o politici, koja je po svojoj prirodi hibridna ili “melez” disciplina. Dete kome je dopušteno mešanje jer, na sreću, postoje druga deca koja čuvaju porodičnu čistoću i identitet. To je dete koje nas upo-

tru manje-više postoji slaganje oko značenja, a na periferiji postoje različita tumačenja. Teorija može pomoći da se ova neslaganja umanje i da dođe do ubedljivijeg shvatanja. Ovo razlikovanje je bilo potrebno da se prevaziđe teza o suštinskoj osporivosti (*essential contestability*) normativnih pojmova. Quine je do kraja karijere predavao na Harvardu i neposredno je uticao na Rawlsovu teoriju. Ovo je, na žalost, redak slučaj uspešne saradnje epistemologije i političke teorije, političke teorije često pretpostavljaju dosta grube epistemološke pretpostavke koje dovoljno ne uvažavaju sofisticiranu epistemološku argumentaciju.

² Ovo razumevanje političke teorije najviše odgovara istoriji širenja upotrebe ovog pojma, odnosno nastojanja da se odvoji od političke filozofije. Prvi programi odeljenja za političku nauku na univerzitetima su uključivali oblast političke teorije, koja je u tom periodu bila svedena na morfologiju pojmova i pojmovnih skupina i arhivsku predistoriju discipline. Kasnija transformacija ove oblasti istraživanja je, međutim, vratila u igru mnoge otpisane načine teorijskog istraživanja, pre svega normativnu teoriju, i dovela do produbljene refleksije o načinima bavljenja političkom teorijom, što je za rezultat imalo njenu pluralizaciju.

³ *Handbook of Political Theory* (2004) i *Oxford Handbook of Political Theory* (2006).

zorava kada smo izgubili kompas, odnosno kada je porodični biznis izgubio kontakt sa širim okruženjem. U tom smislu i oni koji se ne bave političkom teorijom cene njen porodični doprinos.⁴ Ovakvo samorazumevanje političke teorije predstavlja zahtev, koji prihvataju mnogi profesionalci, da se uspostavi veza između onoga što se tradicionalno podrazumeva pod političkom filozofijom i empirijskih istraživanja. Reč je o empirijski informisanoj političkoj teoriji koja vodi računa o uslovi-ma sprovodivosti svojih nalaza i specifičnim institucionalnim zahtevima političkog delovanja.⁵ Ove informacije mogu se pronaći u korpusu značajnih dela empirijske političke nauke.

U uvodnom tekstu drugog zbornika, čiji su urednici australijski autori Gerald Gauss i Chandler Kukathas i koji okuplja široku ekipu autora iz zapadne Evrope, Australije, Novog Zelanda i SAD, politička teorija se bliže povezuje sa tradicijom političkog mišljenja i određuje kao poseban način istraživanja politike koji se bavi i određenjem onoga što jeste političko i analizom onoga što se unutar tog polja čini. Michael Freeden, koji je pisao uvodni tekst, je izričit: “u širem smislu politička misao upućuje na razmišljanje o politici na bilo kom nivou konceptualizacije i artikulizacije ... Mi političku misao nećemo tretirati kao posebnu oblast izučavanja politike”, jer je za njega politička misao “normalan i nužan aspekt politike” koji nije neka “mračna, ezoterična i začaurena praksa, nego prethodi političkim aktivnostima i političkom procesu, pridružena im je i njihova je posledica” (Gaus and Kukathas, 2004: 66-67: 3). Politička teorija, dakle, na različite načine izučava povezanost “misaonih” sadržaja politike sa samom politikom, bilo da je reč o političkim ideologijama, vrednosnim sadržajima, političkoj filozofiji itd. Politička teorija u odnosu na istraživanje ovih sadržaja može imati različite, mada ne i uzajamno isključive, forme: stroge konstrukcije argumenta, normativne analize, formalnog modelovanja racionalnog izbora, geneaološkog razlaganja, dekonstruktivnog raskrinkavanja, kritičke analize, analize pojmova, čak i imaginativne i umetničke produkcije.⁶

Posledica ovakvog samorazumevanja jeste blaga podvojenost između stručnog i institucionalnog identiteta onih koji se bave ovom oblašću istraživanja. Ono što brine neke od autora jeste da je kapa koju pruža postojeća politička nauka, sa

⁴ Bo Rothstein, na primer, u tekstu “Da li politička nauka proizvodi tehnički kompetentne varvare?” vidi političku teoriju kao potencijalni lek protiv opasnosti da empirijski politički naučnici postanu “tehnički kompetentni varvari” koji mogu činiti usluge bilo kojoj vrsti režima da bi postao efikasan. Po njemu to se može postići povezivanjem političke filozofije sa empirijskom naukom i dodaje “da je dobra vest da ... sada imamo rešenje za to u vlastitom polju istraživanja”, odnosno profesionalce unutar discipline (navedeno prema Dryzek, Honig, Phillips, 2006: 30)

⁵ Dobre ilustracije ovoga pristupa su tekstovi Goodina (1996) i Przeworskog (2004).

⁶ U ovom pogledu posebno je indikativan uspeh i popularnost Ogranka za politiku i literaturu Američkog udruženja za političke nauke.

dominantno pozitivnim pristupom istraživanju politike, premala za glavu političke teorije i da previše ograničava oblast i načine istraživanja.⁷ Za druge, politička teorija ne sme ostati apstraktna i izolovana od ostalih oblasti političke nauke i mora pokušati da uspostavi vezu sa drugim poddisciplinama, makar to značilo delimično žrtvovanje vlastitih standarda, pristupa i sadržaja⁸. Ova podvojenost identiteta često stvara napetost sa institucionalnim okruženjem, posebno kada je reč o empirijskoj političkoj nauci. Odnosi se kreću od plodne saradnje, preko uzajamnog ignorisanja do antagonizama i uzajamnih diskvalifikacija. To je deo dugotrajne borbe za institucionalnu hegemoniju, koja je važna za napredovanje discipline, mada ne govori puno o njenom identitetu. Na sreću, politička teorija se izborila za manji (ili manje manji) deo tog kolača, ali dovoljan da se stabilizuje i ostane u dobroj formi. Takođe, savremena politička teorija mnogo više vidi potrebu da uvaži i koristi dostignuća i neke tehnike empirijske političke nauke nego što je obrnut slučaj. Uzmimo za primer najpoznatije slučajeve teorija visoke apstraktnosti. Rawlsova argumentacija obiluje informacijama iz političke ekonomije, političke psihologije i političke sociologije. Habermas se tokom cele karijere trudio da svoju teoriju pretvori u konkretnu političku analizu koja uvažava ograničenja empirijskog konteksta. Foucault se bavio istraživanjima iz političke istorije, kao i Hannah Arendt. Štaviše, teško je naći značajnu teoriju koja nije bila u velikoj meri empirijski informisana. Razlika je u mesnoj vrednosti argumenata dobijenih iz ovih rezultata. Dok empirijski teoretičari uglavnom žele da ih tretiraju kao političke zakonitosti manjeg ili većeg stepena izvesnosti, teoretičari ih tumače kao teorijski-zavisne i daju im manju ili veću mesnu vrednost unutar teorije. U ovom pogledu, empirijski iskazi takođe poživaju na teorijskim pretpostavkama koje se moraju legitimisati.

Teško je posle Wittgensteina, Austina, Kuhna ili Quinea tvrditi da nauka dopire do teorijski neopterećenih, "sirovih" opisa činjenica, za koje teorije naknadno pružaju odgovarajuće objašnjenje. Naprosto, ne postoje ni "date činjenice" niti njihovi predteorijski opisi. To, naravno, ne znači da su svi opisi isti, nego da je za svaki fenomen moguće ponuditi više tačnih opisa. Takođe, to što su opisi tačni, ne znači da

⁷ Pozitivna politička nauka uključuje otkrivanje statističke zakonitosti, racionalno modelovanje i intencionalnu analizu (Donald Forbes, u: Gaus i Kukathas, 2004: 66-67).

⁸ Rawls i Arendt se, iz sličnih razloga, delimično ograđuju i od političke filozofije. Rawls (1996) je politički liberalizam shvatao kao političku teoriju, ne političku filozofiju. Hannah Arendt u intervjuu nemačkoj televiziji (preštampano u: Duhaček i Savić, 2002) pravi ovu razliku i kaže da se ona bavi političkom teorijom, ne filozofijom, i da politička filozofija ostaje zarobljenik vlastitih "disciplinarnih" problema i tradicije, što joj onemogućava da razume politički svet. Ipak, kada je u pitanju normativna teorija, podelu posla između ove dve "discipline" gotovo je nemoguće sprovesti, osim što se najčešće predaju na različitim odeljenjima i fakultetima sa različitim naglaskom i delimično drugačijom terminologijom, što je najčešće personalno pitanje. Postoji trend sjedinjavanja ovih katedri (npr. Brian Barry, Amy Gutmann).

su svi podjednako relevantni ili primereni problemu koji je identifikovan i za koji se traži odgovor. Ne postoji metodološka imunizacija od loše formulisanih problema ili davanja besmislenih objašnjenja (Shapiro, 2002). Ovde nije reč o samoljubivosti teoretičara, nego o tome da za svako stanje discipline postoje alternativne teorijske pretpostavke za koje ne možemo unapred znati da li se mogu pretvoriti u plodan istraživački program. Zbog toga je važno ispitati da li one nude dovoljno čvrsto i plodno tlo iz koga mogu nastati ubedljiva znanja ili je reč o još jednoj močvari u koju se ne može ukoračiti. Navodni gubitak čvrstog utemeljenja i izvesnosti nije razlog da se sa takvim pokušajima ne nastavi. Posledica ovoga jeste da se politička teorija odrekla imperijalnih ambicija i pluralizovala se, ali i delimično povukla iz rivalstva sa okolnim disciplinama.

Ovaj stepen samorazumevanja govori i o zrelosti i stabilnosti "discipline". Ako se pažljivije analizira sadržaj oba gore pomenuta priručnika, može se zaključiti da se on u velikoj meri preklapa, a da neki od autora, uključujući i neke urednike (Dryzek, Kukathas), pišu odeljke u oba. Mapiranje i analiza stanja discipline uglavnom nemaju za cilj da presuđuju, isključuju ili etiketiraju, nego da u najboljem svetlu prestave pluralizam pristupa i teorija, a izbore prepuste čitaocu. Upravo odsustvo delegitimišućih i samopozicionirajućih diskursa ukazuje na dobru formu i stabilnost političke teorije. Bez obzira na razlikovanja u samotumačenjima onoga čime se politički teoretičari bave, ova razlikovanja ne izazivaju podele stručne, nego institucionalne prirode. Samorefleksija discipline nema ambiciju da daje ili oduzima pravo bavljenja političkom teorijom, nego je takvo vrednovanje teorija deo prakse bavljenja političkom teorijom, prakse opravdavanja i kritike. Mada je analogija preterana, možemo reći da kao što u prirodnim naukama o uspešnosti neke teorije nikada ne odlučuju neki meta-kriterijumi o tome šta znači baviti se naukom, tako i u društvenim i humanističkim naukama sve manje važe privilegovana samorazumevanja disciplina, koja će disciplinovati sve one koji se njima bave i delegitimisati sve druge. To je postalo stvar politike akademskih institucija (ili šireg političkog okruženja) koje za svoje disciplinarne izbore imaju posebnu vrstu odgovornosti. Ne postoje dovoljno dobri razlozi za opravdanje nekih -izama koji opravdavaju određene načine bavljenja političkom teorijom, nego postoje dobri i loši argumenti, plodni i neplodni uvidi, relevantni i nerelevantni problemi, uspešna ili neuspešna objašnjenja i opravdanja, ispravno ili pogrešno razumevanje, koherentne i konzistentne teorije. *Izmi* su postali samo skraćenice koje upućuju na njih.

Do ovog stanja se došlo dugotrajnom samorefleksijom o tome šta profesionalci rade kada se bave svojom oblašću, koji su kriterijumi dobre argumentacije, koji tekstovi su dobri tekstovi, koje prakse su dobre prakse. Samorefleksijom koja je dugo bila ispunjena antagonizmima, sukobima, željom za hegemonijom i delegitimacijom oponenta. Setimo se slavni osmrtnica za političku filozofiju od pre pola veka,

bihejvioralne revolucije, imperijalnih pretenzija političke filozofije itd. Konstantna samorefleksija delimično je uspela da razdvoji delegitimišuće prakse od profesionalnih standarda. Cena za to je nepostojanje konsenzusa oko jedinstvenog i koherentnog skupa standarda i oko razgraničenja političke teorije od susednih disciplina. Ali ono što je sasvim izvesno jeste da nije teško razdvojiti amatera od profesionalca, niti raskrinkati avanturiste ili folirante u političkoj teoriji, ali se oni moraju procenjivati prema imanentnim standardima, standardima koji važe za teorijski kontekst u kome deluju, a ne sa neke privilegovane pozicije. Delegitimišuće prakse će i dalje ostati deo borbe oko institucionalne hegemonije i u nekim okruženjima će sasvim sigurno imati manjeg ili većeg uspeha, ali toga nije oslobođena nijedna nauka.

Politička teorija u Srbiji

Iz perspektive aktera, lepo bi bilo reći da je politička teorija u Srbiji stabilna disciplina, da je u dobroj formi, profilisana, institucionalizovana na primeren način i sa visokim profesionalnim standardima. Ali nije tako. To ne znači da ne postoje dobri tekstovi i knjige iz ove oblasti ili profesionalci koji vladaju neophodnim znanjem i veštinama, nego da ne postoji ni saglasnost o (pluralnim) kriterijumima njihove procene niti odgovarajuća institucionalizacija ovih kriterijuma. Ukratko, u Srbiji je, posmatrajući samo ponuđeno teorijsko samo-određenje u publikovanim radovima ili institucionalne pozicije koje neko zauzima, teško odvojiti žito od korova. Zbog toga je gotovo nemoguće uraditi mapiranje ili analizu discipline uzimajući u obzir samo-postavljene kriterijume profesionalaca.

Postoji više razloga za to, a u daljem tekstu ću se ograničiti na dva, koji vremenski koincidiraju sa velikim napretkom izučavanja političke teorije i profilisanjem standarda istraživanja i izučavanja, osamdesetih i devedesetih godina XX veka. Prvi je nasleđe marksizma, koje nije ostavljalo puno prostora za političku teoriju, u najboljem slučaju ona je bila kritička teorija društva, a u lošijim izdanjima samo ideološko sleđenje već definisane vizije samoupravnog društva i njenog prevođenja u praksu. Drugi razlog je nasleđe ratova i nedemokratskog režima devedesetih godina, koje je ostavilo nered iza sebe u svim segmentima života. Javne podele i javni angažmani uspostavili su nove i veoma oštre linije podela. U takvoj situaciji postaje važnije samopozicioniranje u javnom polju od kvaliteta rada, a unutar linija podele se uspostavlja pakt o nenapadanju. Nakon političkog prevrata dvehiljadite godine, sa delimičnom normalizacijom stanja i institucionalnom reformom, uključujući univerzitete, javlja se potreba za novom samorefleksijom discipline i uspostavljanjem profesionalnih standarda. Ali takva samorefleksija, u najvećoj meri zbog nasleđenih problema, i dalje izostaje.

Marksističko nasleđe

Marksističko nasleđe ne samo da nije ohrabrivalo samorefleksiju profesionalnih standarda, nego je ostavljalo jako malo prostora za praktikovanje političke teorije. Možda to najbolje ilustruje najbolja i najuticajnija knjiga objavljena u ovoj tradiciji, *Nauka o politici* Ljube Tadića (1988). “Novu” nauku o politici ili politikologiju Tadić izjednačava sa političkom sociologijom, odnosno izučavanjem odnosa moći u društvu. Ona to čini induktivnim putem, pronalazeći instrumente za merenje moći u društvu i iznalaženjem pravilnosti. U ovom kontekstu politička teorija obavlja nekoliko poslova. Ona se bavi istorijom ideja, analizom aktuelnih ideja i ideologija, upotrebom kibernetičkih i sistemskih metoda u analitičke svrhe i političkim obrazovanjem. U ovakvoj podeli rada on vidi više problema za konstituisanje i legitimaciju političke nauke. Najvažniji problem koji se tiče političke teorije jeste nemogućnost da se obuhvate društveni antagonizmi, krize, sukobi i revolucije. Politička teorija, u ovom pogledu, može imati ideološku ili kritičku funkciju.

Ideološka politička teorija je ona koja “političku vlast predstavlja kao neizmenjivu prirodnu činjenicu i neumitnost društvenog života. U takvoj ulozi ona ima apologetsku funkciju”. Politička teorija postaje odbrana vlasti i njenih interesa. Apologetska funkcija je i integracionistička jer opravdava “nametnutu integraciju društva i prinudnu harmonizaciju društvenih sukoba” pomoću političke moći, što uvek ide u prilog onih koji su “zainteresovani za održavanje *status quo*”. Kritička politička teorija, nasuprot tome, polazi od istorijskog i konstruisanog karaktera političkih ustanova i sagledava ih “u kretanju, u tečnom stanju, u menama i procesima”, kao vezane za određene “nosiocne klasne moći”. Na taj način kritička politička teorija i nauka daju podsticaj delanju onih društvenih grupa koje teže promeni postojećeg u *bolje* društvo i *opravdava* takvo delanje samo ukoliko nastoji da oblike *nametnute* dominacije zameni *dobrovoljnom asocijacijom* (Tadić, 2007: 68-69).

Ova dijagnoza bi bila veoma plauzibilna ukoliko bi se odnosila na stanje političke teorije u Srbiji. Kako piše u jednom udžbeniku: “Krajem pedesetih i početkom šezdesetih godina formulisani su svi bitni ideološko-teorijski stavovi revolucionarnih socijalističkih snaga Jugoslavije ... To su godine usvajanja programa SKJ i pripremanja i donošenja prvog ustava u istoriji koji utvrđuje organizovanje društva kao socijalističke samoupravne zajednice” (Ratković, 1985: 61-62).⁹ Ukoliko se krene od ovih pretpostavki, politička teorija i politička nauka zaista mogu imati samo apologetsku funkciju. Oni koji nisu delili ova uverenja mogli su se baviti isto-

⁹ Prema ovakvom shvatanju mesto gde su se rešavali teorijski problemi politike bila je partija, a ne akademske institucije. Kako Jovan Đorđević kaže “program Saveza komunista (1958) i Ustav (od 1974) izražavaju teoriju i oblik takvog konstituisanja sistema socijalističke demokratije. Ova teorija se ne razlikuje od opšte teorije o odnosu socijalizma i demokratije i njenim marksističkim tj. izvorno demokratskim i humanističkim tradicijama” (u: Stojiljković i Vulović, 1981: 18).

rijom ideja ili srednjim nivoima politike.¹⁰ Odavno se zna da tamo gde su sve istine poznate ili gde se zna ko ih formuliše, politička teorija nije potrebna, a empirijska politička nauka može samo da pruža usluge za institucionalnu nadgradnju već formulisanih ideja i vizija. Oni koji su se upuštali u kritiku monopola bili su politički delegitimisani. Njima je oduzeto pravo da se javno bave ovim pitanjima, kao što se dogodilo sa devetoro profesora i asistenata na Filozofskom fakultetu u Beogradu 1975. godine ili troje njih na Pravnom, ali i sa mnogim drugima koji su javno doveli u pitanje “ideološko-teorijski” monopol.

Tadićeva analiza zaista dovodi u pitanje monopolsku ulogu komunističke partije u formulisanju ideja i teorija koje se moraju javno slediti i biti neupitne vodi-lje naučnog rada. Ali ona to čini tako što a) suspenduje ulogu politike i institucija i b) traga za autentičnim alternativnim političkim subjektom koji će biti istinski nosilac društvene emancipacije. Oslobođena politička energija i oslobodilačka akcija onih koji su potčinjeni i eksploatisani i koji žele promene dovešće do boljeg društva koje će biti zasnovano na slobodnom udruživanju. Dakle, ne traži se alternativna teorija, ona je već formulisana kod ranog Marxa, nego alternativni politički subjekt koji će imati istinski emancipatorski potencijal.¹¹ Ali takav subjekt nije podrazumevao nikakav specifičan oblik političkog udruživanja i organizovanja: on je suštinski revolucionaran. Zbog toga u knjizi nema mesta za rehabilitaciju normativne političke teorije, koja je u tom periodu doživela procvat sa objavljivanjem niza knjiga koje su bile reakcija na Rawlsovu *Teoriju pravde* i koje su pokrenule široku debatu o normativnim osnovama političkog organizovanja i udruživanja. Štaviše, Rawls se i ne pominje u ovoj knjizi. Nema čak ni refleksije kasnijih Habermasovih radova u kojima je on pokušao da ponudi normativni okvir za kritičku teoriju društva.¹²

¹⁰ Pojam normativizam i normativno je u ovom kontekstu bio upotrebljavan za analize vezane za “normativne akte”, koje polaze od toga kako je “na papiru a ne u stvarnosti”. Nije se odnosio na analizu, tumačenje i preispitivanje normi, pravila i vrednosti koje leže u osnovi poretka. Ta pitanja se nisu smela otvarati i nije čudno što je postojao veliki otpor prema normativizmu u političkoj teoriji. Zbog toga su najveći proboji u ovom periodu pravljani u izučavanju tzv. srednjih nivoa politike (videti priloge Podunavca i Pavlovića u: Stojiljković i Vulović, 1981).

¹¹ Na ovom mestu se vidi koliko je kritička marksistička teorija, u svojim najboljim izdanjima, bila opterećena lukačevskim pitanjem o političkom subjektu revolucije i prvobitnim projektom objašnjenja odsustva takvog subjekta.

¹² U ovom pogledu je zanimljiva istorija recepcije Habermasove teorije u Srbiji i šire u Jugoslaviji. Većina njegovih dela iz šezdesetih i sedamdesetih godina je prevedena, a od knjiga iz osamdesetih prevedena je samo knjiga *Filozofski diskurs moderne* (Zagreb, 1988), koja predstavlja njegovo razračunavanje sa filozofskom postmodernom. Nisu prevedena, tačnije nisu objavljena, najvažnija dela, sistemsko delo *Teorija komunikativnog delovanja* (*Theorie des kommunikativen Handelns*) iz 1981. godine i knjiga *Fakticitet i važenje* (*Faktizität und Geltung*) iz 1992. u kojoj je utemeljio svoju političku teoriju. Prva Habermasova knjiga prevedena posle onih iz sedamdesetih jeste knjiga *Postnacionalna konstelacija*, koja je prvi put objavljena 1998, a prevedena 2002.

Možda se nigde nije više ogledala nemoć ovako konstituisane političke nauke i teorije nego u njenoj nemogućnosti da ukaže na deficite jugoslovenske državnosti, odnosno na nedostatak političke dimenzije udruživanja, što je na ubedljiv način demonstrirala knjiga Zorana Đinđića *Jugoslavija kao nedovršena država* (1988). Ono što je on rekao za Jugoslaviju, može se, uz izvesna ograničenja, reći i za političku nauku i teoriju: "U našem ustavu ćemo uzalud tragati za političkom dimenzijom naše zajednice" (Đinđić, 1988: 13). I u političkoj teoriji ćemo takođe uzalud tragati za političkom dimenzijom, ona se potpuno rastvorila u analizi društvenih odnosa, klasne borbe, sveta rada ili samoupravnog delovanja. U ovom periodu, možda je jedina knjiga, koja je dolazila iz neke od akademskih institucija, koja je na otvoren način problematizovala pitanje političkog sistema bila knjiga Vojislava Koštunice i Koste Čavoškog *Stranački pluralizam ili monizam* iz 1983, zbog čega je i bila zabranjena. U stvari, verovatno je Centar, a kasnije Institut za filozofiju i društvenu teoriju u kome su svi gore pomenuti autori bili zaposleni tokom ovog perioda bio jedina državna institucija u kojoj je, u izvesnim granicama i iz specifičnih razloga (zbog kojih je režim pristao na institucionalizovano disidentstvo), bilo politički tolerisano koliko-toliko slobodno bavljenje političkom teorijom.

Đinđićeva knjiga je otvorila niz pitanja koja će imati značajnu ulogu u daljem razvoju političke teorije i istaknuto mesto tokom devedesetih godina. Nije se više radilo o političkom subjektu emancipacije, nego o subjektu političkog udruživanja i organizovanja. Za uspostavljanje države potrebna je neka forma političkog identiteta, političke zajednice koja gaji privrženost prema zajedničkom političkom organizovanju. Formiranje i opstanak zajedničke države izražava volju političke zajednice, a oblik vlasti izražava politički oblik zajedništva (Đinđić, 1988: 9-10). Sve to je upakovano u oblik imanentne kvazi istorijske funkcionalne rekonstrukcije deficita jugoslovenske države, koja ne polazi od toga "kako bi naše društvo moglo postati pravednije, bolje, racionalnije itd." niti od toga "da li je ranije bilo razloga za brigu, a da niko nije brinuo", nego od toga "koji problemi su se manifestovali kao problemi". Bez obzira što je već tada pokazana neodrživost političkog udruživanja i organizovanja bez postojanja zajedničke političke volje za udruživanjem koja može dobiti održiv politički oblik (procedure legitimnog odlučivanja), politička dinamika, a i teorija za njom, išla je drugim pravcem. Ni sam Đinđić, ni kao teoretičar niti kao akter, nije uspeo da pronađe spasonosnu formulu, ali su se ista pitanja otvorila i u pogledu rekonstituisanja srpske države. Otvaranje ovih pitanja nije bilo rezultat refleksije Đinđićeve knjige, nego političke dinamike, koja je dobila vrtoglavo ubrzanje.

godine. Zbog toga često postoji iskrivljena slika o Habermasovoj političkoj teoriji, koja se ili banalizuje ili čita u marksističkom ključu. Postojala je kratkotrajna refleksija ovih Habermasovih radova, ali je ona bila izgubljena u političkoj dinamici devedesetih (Milović, 1984, 1989, 1992; Prokopijević, 1989; časopis *Nova Srpska politička misao* br. 1-4, 1996).

Nasleđe nereda: devedesete

Nedemokratski režim i nepovoljni razvoj devedesetih godina više su pogodovali delegitimišućim praksama usmerenim ka dominantnim političkim akterima i procesima nego razvoju profesionalnih standarda. U ovom periodu mnogo značajniji je bio javni nego profesionalni angažman, tako da se autoritet profesije više branio u javnosti nego među kolegama u institucijama. Težak pad većine institucija učinio je nemogućim normalni razvoj nauke. Osnovna odlika ovog perioda, po mom mišljenju, jeste intelektualni nered koji je nastao u akademskim institucijama i u izdavaštvu. Institucionalna profesionalizacija je u ovom kontekstu često podrazumevala moralne i političke kompromise, koje, doduše manjina, nije htela da čini. U Srbiji su, kao što je to često bio slučaj u periodima dubokih kriza, to bili gadni dani za profesionalizaciju i rajski za istraživačku delatnost. Na nesreću onih koji su se bavili političkom naukom, oni su u većoj meri morali biti akteri političkog života i objekti istraživanja nego istraživači, što pokazuje i broj knjiga i istraživanja objavljenih u inostranstvu u odnosu na domaću produkciju. U ovom periodu došlo je i do velike migracije čitave generacije istraživača u inostranstvo ili u politiku, a mnoge karijere su bile nasilno prekinute iz socijalnih ili političkih razloga. U ovom periodu smo svedoci i teških profesionalnih padova, od teorijskih konstrukcija u dnevno-političke svrhe (npr. ideja racionalnog-harizmatičkog lidera) do javnog pozivanja na vezivanje za mostove kolega-izdajnika tokom bombardovanja u teorijskom časopisu Socijalističke partije Srbije *Smisao*, 1999. godine. U ovom periodu dogodili su se i značajni proboji: razvija se normativna politička teorija i uvodi se u kurikulume (Podunavac, 1994, 1998; Stupar, 1996), feministička teorija (Centar za ženske studije), istražuje se nacionalna tradicija političke misli (Subotić, 1992; Trkulja i Popović, 2001), primenjuje se metodologija racionalnog izbora (Prokopijević, 2000) itd.

Ovaj period još uvek čeka na adekvatnu konceptualizaciju toga šta se zaista zbivalo u Srbiji i oko nje, bez brzih generalizacija i olakih ocena za dnevno-političke potrebe ili u cilju intelektualnog profiterstva. Isto se odnosi i na refleksiju razvoja struke.

U teorijskom smislu, nastavila se rasprava o odgovarajućem političkom subjektu udruživanja i organizovanja. Politička teorija ovog perioda, po mom mišljenju, istrajavala je u paradoksu koji je proizilazio iz toga što politički subjekt udruživanja i politički subjekt organizovanja nisu mogli biti artikulisani u istoj teoriji bez upadanja u paradoks. Samo ću ukratko skicirati u čemu se on sastojao. Za jedne je subjekt udruživanja bila nacija kao predpolitička zajednica. Nacija je ona zajednica koja izražava političku volju da se udruži, bilo zato da bi se zaštitila od imperijalnih ambicija drugih i sačuvala sposobnost političkog samoorganizovanja ili zato što njeni pripadnici osećaju specifičnu vrstu istorijski utemeljene solidarnosti ili zato što su umreženi asocijativnim vezama. Međutim, postoji velika nesaglasnost u po-

gledu sadržaja ove političke volje, odnosno kakvu vrstu političkog organizovanja ova volja izražava i, što je još važnije, u kojim granicama (različite stavove o ovim pitanjima imaju npr. Ljuba Tadić, Mihailo Marković, Svetozar Stojanović, Slobodan Samardžić, Kosta Čavoški, Zoran Obrenović itd). Ovu konfuziju na efektan način izražava (i njome je manipulisala) politička parola sa početka devedesetih “Prvo država, onda demokratija”. Drugi su smatrali da je nužan uslov da sadržaj ove političke volje bude pretvoren u održiv i normativno opravdiv oblik političkog organizovanja, odnosno da svi svoju volju izraze kao građani, a ne kao pripadnici nacije. Međutim, brzo su shvatili da u Srbiji ne postoji većina koja je spremna da preuzme odgovornost i rizike ovakvog političkog udruživanja. Nedostatak subjekta političkog udruživanja tumačen je različitim faktorima: potisnutim, razorenim ili nerazvijenim civilnim društvom, dominacijom podaničke ili autoritarne političke kulture, nedostatkom demokratske tradicije, nasleđem ratova i diktature, teretom zločinačke politike i loše prošlosti, odustajanjem od prosvetiteljskih ideja itd. Još veća raznolikost postoji u pogledu toga šta je potrebno da bi se do ovakvog političkog identiteta došlo. Po ovom pitanju različite stavove imaju Zagorka Golubović, Milan Podunavac, Nenad Dimitrijević, Dragoljub Mićunović, Vukašin Pavlović, Nebojša Popov, Aleksandar Molnar, Dragica Vujadinović itd. Uproščeno rečeno, paradoks se sastoji u tome da se ne može istovremeno uhvatiti i politička volja i njen sadržaj, odnosno ako postoji politički subjekt udruživanja, on ne zna kako, a ako zna kako, onda nema sa kim da se udruži.

Ovakva teorijska dinamika se u dobroj meri prožimala sa političkom dinamikom u Srbiji. Srbija i dalje ne uspeva da dovrši konstituisanje vlastite državnosti, a teorija naprosto ne može da izdrži ovu trku sa ubrzanom političkom dinamikom.

Nazad u institucije

Period nakon dvehiljadite godine bio je period povratka u institucije koje je trebalo urediti. Reforma institucija zahtevala je nove standarde, a njih je trebalo graditi uprkos istim linijama podele koje su postojale. Ograničiti ću se samo na stanje političke teorije na Fakultetu političkih nauka na Univerzitetu u Beogradu, sa uzgrednim napomenama kako stoje stvari na drugim fakultetima na kojima se njeni sadržaji izučavaju. Sudeći po kursovima i literaturi koja se koristi, ili se donedavno koristila, politička teorija se izučava na više načina: 1) kao istorija političkih teorija, ideja i ideologija, 2) “nedisciplinovana” politička misao, 3) normativna politička teorija, 4) feministička politička teorija, 5) postmoderna politička teorija, 6) teorija javnog izbora i 7) opšta teorija politike.¹³ Postoji, dakle, pluralizam teorija i pristupa, mada

¹³ Mada ovaj pristup pokušava da se izdvoji u odnosu na političku teoriju (Simeunović, 2002) prepoznajući sebe kao osnovnu disciplinu političkih nauka (Ratković, 1985; Marjanović, 1986), ovde se radi o neuporedivoj imperijalnoj teorijskoj ambiciji da se oblikuje metateorija koja će

u odnosu na gore pomenute priručnike nedostaju neke teme i forme izučavanja političke teorije, što nije nužno nedostatak uzimajući u obzir kontekst izučavanja.

Ono što je nedostatak jeste odsustvo samorefleksije pomoću koje se uspostavlja i utvrđuju standardi o tome šta čini deo struke i koji je to nivo argumentacije ispod koga se ne može ići. To je čudno, imajući u vidu da postoji uverenje da je teorija, na Fakultetu političkih nauka, prezastupljena. Dalje, korpus prevedene literature iz ove oblasti nije mali. Što je još važnije, postoji značajan broj relevantnih radova domaćih autora iz ove oblasti koji pokriva većinu tema i pristupa. Zbog čega je onda teško zamisliti u Srbiji priručnik o stanju discipline kakvi su gore pomenuti?

Razlog za to treba tražiti u nedovoljnoj prepoznatosti političke teorije kao posebnog načina istraživanja politike. Politička teorija nije samo metateorija visoke apstraktnosti, nego i istraživanje teorijskih aspekata politike koje se može ticati i veoma konkretnih tema i problema (genetska istraživanja, eutanazija, etički kodeksi u javnoj upravi, nošenje religioznih obeležja na radnom mestu, podizanje spomenika itd). Teorija nije samo o velikim temama (pravda, sloboda, jednakost itd), nego najrazličitije političke vrednosti, norme i prakse mogu biti predmet teorijskog istraživanja različitog nivoa apstraktnosti. Politička agenda u Srbiji koja je bila usmerena na rešavanje krupnih državnih problema nije išla u prilog razvijanju ovakvog shvatanja teorije. Ono što neko istraživanje čini teorijskim jeste forma argumenta i izlaganja, a ne tema koja se istražuje, ono što je čini političkom jeste predmet istraživanja.

Značajan prodor u samorazumevanju političke teorije učinjen je u knjigama Matić i Podunavac (1994), Vujačić (2002), Stanovčić (2006). Posebno veliki iskorak je bila prva navedena knjiga koja je teoriju (uprkos naslovu knjige) oslobodila okvira teorije političkog sistema, koja je bila zgodan okvir istraživanja jer ne dovodi u pitanje sam sistem, nego njegovo funkcionisanje.¹⁴ Sa ovom knjigom je u ku-

obuhvatiti sva znanja o politici. To je, prema rečima Simeunovića, generalna teorija koja "nastoji da objasni sa razumljivog nivoa apstraktnosti sve političke pojave, da omogući istraživanje i utvrđivanje svih relevantnih činjenica". Osim toga ona je sveobuhvatna jer predstavlja "celovit prilaz predmetu nauke o politici" i savremena jer se "svet političkih teorija jasno deli na one koje pripadaju istoriji i na one koje imaju status savremenih" (Simeunović, 2002: 64). Teorija politike je sve, pa i politička teorija, ali se od nje razlikuje po "stepenu opštosti, isključivo savremenoj profilisanosti i pouzdanoj upotrebljivosti za savremena empirijska istraživanja". Reč je o "superdisciplini" koja pretenduje na to da deli zadatke (identifikuje probleme), utvrđuje (polje istraživanja), uspostavlja (standarde), smešta (znanja u širi teorijski kontekst), presuđuje (ko je savremen, a ko deo istorije) itd. To je moguće onda kada su "svi teorijski problemi rešeni", ali je teško zamisliti sprovodivost takvog istraživačkog programa u okolnostima kada postoje nerešivi teorijski problemi i različiti, ponekad nesamerljivi, programi istraživanja.

¹⁴ Često se puno toga krilo pod ovim naslovom jer je pravljena razlika između opšte teorije političkog sistema (principi i vrednosti), posebne teorije (teorije posebnih političkih sistema) i uporedne teorije političkih sistema prema određenim obeležjima. Knjiga koja prethodi Matićevoj i

rikulum Fakulteta uvedena normativna politička teorija izvan konteksta istorijskog istraživanja.¹⁵ Knjiga profesora Vujačića je načinila iskorak ka izučavanju teorije sa “praktičnom namerom”, dok je knjiga profesora Stanovčića prvo sistematsko delo pod ovim nazivom. U njoj se politička teorija određuje u svojoj širini kao empirijski informisana, analitička i eksplanatorna, interpretativna, kritička, normativna i sa praktičnom namerom (Stanovčić, 2006: 365). Naravno, ne nužno sve od toga. No, ovo nije bilo dovoljno da se politička teorija profilise kao poseban način istraživanja.

Smatram da postoji još jedna, za sada, nepremostiva prepreka za to. Politička nauka u Srbiji i društvene nauke uopšte nisu dovoljno diferencirane da bi se načini istraživanja mogli razvrstavati prema formama argumentacije. Stoga politička teorija mora imati rivale u odnosu na koje može profilisati vlastite standarde. Politička filozofija u ovom trenutku, makar kako je predaje kolega Milorad Stupar na Filozofskom fakultetu, nije rivalski, nego komplementaran način istraživanja. Sa druge strane empirijska politička nauka sama nije dovoljno profilisana, posebno što se pod ovim imenom krijumčari predmet istraživanja, ne posebna forma argumentacije. Verovatno bismo mnoge radove koji se identifikuju kao empirijska istraživanja s obzirom na sadržaj mogli svrstati u lošu teoriju. U ovom pogledu je potrebno da se politička nauka profesionalizuje i izdiferencira tako da se zna ko radi koji posao. Tek tada, sa uvidom u celinu, svako može da razvija vlastite sadržaje.

LITERATURA

- Dryzek, John S., Honig, Bonnie, Philips, Ann (ur.), 2006: *Oxford Handbook of Political Theory*, Oxford University Press.
- Duhaček, Daša i Savić, Obrad (ur.), 2002: *Zatočenici zla: zaveštanje Hane Arendt*, Centar za ženske studije/Beogradski krug, Beograd.
- Đinđić, Zoran, 1988: *Jugoslavija kao nedovršena država*, Književna zajednica Novog Sada, Novi Sad.
- Đorđević, Jovan, 1988: *Politički sistem*, Savremena administracija, Beograd.

Podunavčevoj i u kojoj se mogu pronaći neki elementi političke teorije kako se ona danas shvata jeste knjiga Jovana Đorđevića *Politički sistem* (1988), ali je ona još uvek previše opterećena ideološkim nasleđem.

¹⁵ Normativna politička teorija se prethodno delom izučavala na posleddiplomskim studijama iz etike na Filozofskom fakultetu i delimično na kursevima etike.

- Gaus, Gerald F. i Kukathas, Chandran (ur.), 2004: *Handbook of Political Theory*, SAGE Publications Ltd, London.
- Goodin, Robert E. i Klingemann, Hans Dieter, 1996: *A New Handbook of Political Science*, Oxford University Press.
- Jovanović, Slobodan, 1873: *Politički rečnik*, Ujedinjena omladina Srpska, Novi Sad/Beograd.
- Košćunica, Vojislav i Čavoški, Kosta, 1983: *Stranački pluralizam ili monizam, Društveni pokreti i politički sistem u Jugoslaviji 1944-1949*, Institut društvenih nauka, Beograd.
- Marjanović, Jovan, 1996: *Teorija politike*, Univerzitet u Beogradu, Beograd.
- Matić, Milan i Podunavac, Milan (ur.), 1993: *Enciklopedija političke kulture*, Savremena administracija, Beograd.
- Matić, Milan i Podunavac, Milan, 1994: *Politički sistem: teorije i principi*, FPN/Čigoja štampa, Beograd.
- Milović, Miroslav, 1984: Ka kritici argumentativnog uma, *Theoria*, Beograd, br. 3-4/1984.
- Milović, Miroslav, 1989: *Transcendentalni argument*, Beograd.
- Milović, Miroslav, 1992: *Etika i diskurs*, Beograd.
- Podunavac, Milan, 1998: *Princip građanstva i poredak politike*, FPN/Čigoja štampa, Beograd.
- Prokopijević, Miroslav, 1989: *Sporazumevanje i racionalnost*, Beograd.
- Prokopijević, Miroslav, 2000: *Konstitucionalna ekonomija*, Beograd.
- Quine, Willard van Orman, 1953: *From a Logical Point of View: Logico-Philosophical Essays*, Harvard University Press, Cambridge, Mass.; str. 20-46.
- Ratković, Radosav, 1985: *Osnovi političkih nauka*, Institut za političke studije, Beograd.
- Rawls, John, 1996: *Political Liberalism*, Columbia University Press, New York.
- Shapiro, Ian, 2002: Problems, Methods and Theories in Study of Politics, or What's Wrong with Political Science, *Political Theory* (30) 4: 596-619.
- Simeunović, Dragan (ur.), 2002: *Teorija politike I*, Udruženje "Nauka i društvo", Beograd.
- Stanović, Vojislav, 2006: *Politička teorija I*, Službeni glasnik, Beograd.
- Stoiljković, Zoran i Vulović, Dobrica (ur.), 1981: *Političke nauke i praksa socijalističkog samoupravljanja*, Centar za marksizam Univerziteta u Beogradu, Beograd.
- Stupar, Milorad, 1996: *Teorije o političkim dužnostima*, Beograd.
- Subotić, Milan, 1992: *Sricanje slobode*, IFDT, Gradina/Niš.
- Tadić, Ljubomir, 1988/2007: *Nauka o politici*, Rad/Službeni glasnik, Beograd.

Trkulja, Jovica i Popović, Dragoljub (ur.), 2001: *Liberalna misao u Srbiji*, CUPS, Beograd.

Vincent, Andrew, 2004: *The Nature of Political Theory*, Oxford University Press.

Vujačić, Ilija, 2002: *Politička teorija: studije, portreti, rasprave*, Čigoja štampa, Beograd.

Dorđe Pavićević

POLITICAL THEORY IN SERBIA:
STANDARDS AND SELF-REFLECTION

Summary

In this text, the state of political theory in Serbia is looked into with regard to the achieved level of self-reflection and professionalisation. Political theory is developing as a special way of research into politics which, in addition to refusing to fit to any discipline-related definitions, has its own professional standards of argumentation, approaches, theories and heroes; however, it has no well-balanced methodological instruction and no professional training. It is a pluralised field of research which tends to reject the delegitimizing and self-positioning practices, the aim of which is to pass judgement, exclude or label, and develops standards of justification and criticism. The second part of the text puts forward the assertion that political theory in Serbia is far from achieving these standards. This is not due to lack of relevant works, but to lack of self-reflection on what has been accomplished so far. There are two reasons for such a state of affairs. First, a rather unfortunate history of the discipline: it developed initially within the ideological surroundings of marxism, which did not leave much room for theory, and then through political disorder and conflicts of the 1990s, which encouraged delegitimizing practices and self-positioning rather than criticism and self-reflection. The second reason has to do with inadequate institutionalisation of political science and social sciences in general, which apparently leaves enough room for political theory, but not for professional self-identification.

Keywords: political theory, science, discipline, professionalisation, standards, self-reflection, delegitimation